

The Decline of the United States and Iran's Approach to a Post-American World Order

Ali Bagheri Dolatabadi

Professor in International Relations, Department of Political Science, Yasouj University, Yasuj, Iran.

abagheri@yu.ac.ir

 0000-0002-4584-5870

Abstract

While the Islamic Republic of Iran has criticized the structure of the international system and opposed the hegemonic order since the victory of the Islamic Revolution, many states, both within and beyond the Muslim world, once considered the end of the American era inconceivable. Over the past decade, however, this discourse has shifted significantly, and debates about U.S. decline have become prominent both within the United States and internationally. This article addresses the following questions: What is Iran's approach to a post-American world order, and what measures must be taken to achieve it? Using a descriptive-analytical approach, this study argues that Iran seeks a non-American global order and pursues strategic cooperation with major powers such as China and Russia to realize this vision. The findings show that Iran is compelled to engage in tactical cooperation and strategic partnerships with emerging powers and key actors like China and Russia to bring about the end of the American era. However, Iran must also develop its own distinct plans for the post-American order. One of these plans is the transition from the current interest-based global order to an identity-based order, and ultimately, to a justice-based order.

Keywords: Post-American era, U.S. decline, Iran, global order, international system.

مقاله پژوهشی**افول آمریکا و رویکرد ایران به نظم جهانی پساآمریکایی****علی باقری دولت‌آبادی**

استاد روابط بین‌الملل، گروه علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

abagheri@yu.ac.ir

0000-0002-4584-5870

چکیده:

در حالی که جمهوری اسلامی ایران از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی نسبت به ساختار نظام بین‌الملل انتقاد داشت و به تقابل به نظام سلطه برخاست، برخی دولت‌ها چه در جهان اسلام و چه خارج از آن پایان عصر آمریکایی را غیرممکن می‌دانستند. در طول یک دهه گذشته این فضا تا حدی تغییر پیدا کرده است و اکنون بحث افول آمریکا هم در داخل این کشور و هم در بیرون به‌طور جدی دنبال می‌شود. سؤالی که مطرح می‌شود این است که رویکرد ایران به نظم جهانی پساآمریکایی چیست؟ و برای تحقق آن، چه اقداماتی باید اتخاذ شود؟ برای پاسخ به این سؤال از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. فرضیه مقاله این است که ایران به دنبال نظم جهانی غیرآمریکایی است و برای تحقق این نظم همکاری استراتژیک با قدرت‌های بزرگ همچون چین و روسیه را دنبال می‌کند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ایران ناگزیر به همکاری تاکتیکی و انعقاد قراردادهای شراکت استراتژیک با قدرت‌های نوظهور و بازیگرانی همچون چین و روسیه برای پایان دادن به عصر آمریکایی است؛ اما برای عصر پساآمریکایی باید برنامه‌های خاص خود را داشته باشد. یکی از این برنامه‌ها گذار از نظم منفعت‌محور کنونی حاکم بر نظام بین‌الملل به نظم هویت‌محور و سپس نظم عدالت‌محور خواهد بود.

واژگان اصلی: عصر پساآمریکایی، افول آمریکا، ایران، نظم جهانی، نظام بین‌الملل.

دسترسی به مقالات نشریه علمی مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی (Open Access) است.

نشریه علمی «مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی» تحت مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International CC BY 4.0

Doi: 10.22034/irsj.2025.503840.1105

مسئولیت مقاله از نظر محتوای علمی و نظرات مطرح‌شده در متن آن، به عهده نویسندگان و یا نویسنده مسئول مقاله می‌باشد و مورد تأیید / عدم تأیید صاحب امتیاز نشریه مطالعات راهبردی انقلاب اسلامی نمی‌باشد.

مقدمه

بحث نظام بین‌الملل و ساختار حاکم بر آن یکی از دغدغه‌های جمهوری اسلامی از ابتدای انقلاب تاکنون بوده است. آیت‌الله خامنه‌ای از جمله شخصیت‌هایی بودند که از دهه ۶۰ به بعد و در خطبه‌های نماز جمعه خود این بحث را با مفهوم «استبداد بین‌المللی» برجسته ساختند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۶۹/۰۲/۱۲). مفهوم استبداد بین‌المللی اشاره به این نکته داشت که اگرچه غرب خود را مدعی دموکراسی در جهان می‌خواند و از آزادی و استقلال در بیرون سخن می‌گوید؛ اما آنچه در عمل اجرا و پیاده می‌سازد چیزی جز استبداد بین‌المللی نیست. استبداد بین‌المللی در ادبیات دینی و قرآن بیش از هر چیز با مفهوم استکبار گره خورده است و به‌عنوان یکی از اصول سیاست خارجی ایران پیوسته در کلام امام خمینی^(ره) و آیت‌الله خامنه‌ای تکرار شده است (باقری دولت‌آبادی و شفیع‌سیف‌آبادی، ۱۴۰۰: ۲۱۳).

به تعبیر آیت‌الله خامنه‌ای، «استکبار یعنی حالت فرعونیت، یعنی دیکتاتوری در سطح بین‌المللی» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۶/۰۸/۱۴)؛ یعنی اینکه قدرتی در بیرون قرار دارد که در امور داخلی دیگر کشورها مداخله می‌نماید و استقلال و حاکمیت آن‌ها را نقض می‌کند.

ایشان در سال‌های بعد این مفهوم را تبیین بیشتری کردند و بر وضوح معنایی آن افزودند. کلمه جدیدی که برای تشریح بهتر فضای بین‌الملل جایگزین کلمه اول گردید واژه «نظام سلطه» بود. نظامی که اساس آن بر زور و قلدری بنا شده و در آن «کشورها، ملت‌ها و دولت‌ها یا باید سلطه‌گر باشند، یا سلطه‌پذیر» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۷۴/۸/۱۰). در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای، نظام سلطه بر سه پایه اقتصادی، فرهنگی و علمی استوار شده است و غایت خود را این امر قرار داده که نگذارد «آن طرف سلطه‌پذیر یا آن کسی که سلطه بر او تحمیل شده است، در این سه زمینه به استقلال و به خودباوری و به پیشرفت برسد؛ نه در زمینه مسائل فرهنگی، شامل ایمان و اعتقاد و فرهنگی به معنای خاص؛ ارزش‌ها و هدف‌ها و جهت‌گیری‌ها؛ نه در زمینه اقتصادی و نه در زمینه علمی» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۸۳/۰۴/۰۱). بنابراین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس اصول انقلابی، نوع تعامل خود با چنین نظام بین‌المللی را بر مبنای «سیاست تعاملی ضد نظام

سلطه» قرار داد و داعیه «محو نظام سلطه» را پیشه خود ساخت (شفیعی فر و رحمتی، ۱۳۸۹: ۱۱-۱۴). در همین راستا نیز کلیه برنامه‌های سیاست خارجی ایران طی چهار دهه گذشته بر چگونگی تسریع سقوط نظام سلطه استوار شده است. اگرچه در تولید این ادبیات، ایران در ابتدا تنها بود؛ اما اکنون بحث افول آمریکا به بحث روز محافل بین‌المللی تبدیل شده است و تحلیلگران و نظریه‌پردازان سیاسی از نظم جهانی جدید سخن می‌گویند (Brooks & Wohlforth, 2015, Nye, 2025). آیت‌الله خامنه‌ای در تشریح این وضعیت جدید می‌فرماید: «علائم زیادی وجود دارد که نظم کنونی جهان دارد تغییر پیدا می‌کند و نظم جدیدی بر جهان حاکم خواهد شد. نقش ما ایرانی‌ها، جایگاه ما ایرانی‌ها در این نظم جدید چیست؟ این یک سؤال مهم است. حالا این نظم جدیدی که بنده عرض می‌کنم که نظم کنونی به نظم جدید تغییر پیدا خواهد [کرد]، چیست؟ نمی‌شود دقیق گفت، نمی‌شود به دقت گفت که نظم این چنینی است؛ اما می‌شود یک خطوطی را ترسیم کرد» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۸/۱۱).

هدف مقاله پیش‌رو پرداختن به دغدغه فوق است. اینکه نظم جهانی پساآمریکایی چگونه نظمی خواهد بود و نظم مطلوب مورد نظر ایران در این خصوص چیست؟ وقتی سخن از تغییر نظم جهانی می‌کنیم مقصودمان به تعبیر جوزف نای «تغییرات در توزیع قدرت و منابع و همچنین پایبندی به هنجارهایی است که ایجاد مشروعیت می‌کنند» (Nye, 2025). همچنین تعبیر ما از «نظم جهانی پساآمریکایی» نظمی است که پس از افول نظم کنونی لیبرال تحت سلطه آمریکا محقق خواهد شد و فاقد ویژگی‌های دولت محوری، قدرت محوری (از نوع نظامیگری) و غرب‌محوری (از نوع یک‌جانبه‌گرایی آمریکایی) است. بر این اساس، سؤال مهمی که مطرح می‌شود این است که رویکرد ایران به نظم جهانی پساآمریکایی چیست؟ و برای تحقق آن چه اقداماتی باید اتخاذ شود؟ فرضیه مقاله این است که ایران به دنبال نظم جهانی غیرآمریکایی است و برای تحقق این نظم همکاری استراتژیک با قدرت‌های بزرگ همچون چین و روسیه را دنبال می‌کند. روش مورد استفاده در پژوهش از نوع توصیفی و تحلیلی است و داده‌ها از منابع دست اول فارسی و انگلیسی (شامل اظهارنظرهای آیت‌الله خامنه‌ای درخصوص بحث افول آمریکا، دیدگاه

تحلیلگران و نظریه‌پردازان خارجی در مجلات و مراکز تحقیقاتی و پایگاه‌های آماری) گردآوری شده است.

۱. پیشینه پژوهش

افول تمدن‌ها و قدرت‌های بزرگ، همواره موضوعی جذاب برای پژوهشگران حوزه روابط بین‌الملل بوده است. پژوهش‌های انجام شده در این حوزه در چند گروه جای می‌گیرند. بخش عمده‌ای از این پژوهش‌ها به این مسئله می‌پردازند که چگونه یک ابرقدرت از جایگاه خود تنزل یا صعود پیدا می‌کند؟ (Keohane, 1981; Gilpin, 1987; Galtung, 2009) و نشانه‌های این افول و صعود چیستند؟ (فتاحی اردکانی، ۱۳۹۸؛ آدمی و همکاران، ۱۳۹۴؛ مرادی و امانلو، ۱۳۹۲؛ دلیرپور، ۱۳۹۱). گروه دوم، چگونگی ظهور قدرت‌های جدید و شرایط لازم برای تبدیل شدن به یک ابرقدرت را مورد مطالعه قرار می‌دهند (بوزان، ۱۳۹۰؛ Brooks and Wohlforth, 2015). دسته سوم، پژوهش‌هایی را در برمی‌گیرد که به نقد و ارزیابی عملکرد آمریکا به عنوان تنها ابرقدرت جهانی می‌پردازند (ایکبری، ۱۳۸۲؛ Nye, 2019) و توضیح می‌دهند که آمریکا چه کاری برای حفظ ابرقدرتی خود باید انجام دهد (Walt, 2018). آخرین گروه از پژوهش‌ها که به نسبت سایرین در اقلیت قرار دارد به جهان پساآمریکایی و نظم جهانی آینده می‌پردازند (Aziz, 2019; Witt, 2017).

در فضای آکادمیک ایران، پرداختن به جهان پساآمریکایی چندان مرسوم نیست به همین خاطر درخصوص اینکه رویکرد ایران نسبت به نظم جهانی پیش‌رو چه باید باشد مقاله و پژوهشی منتشر نشده است. آنچه منتشر شده است تشریح نظم بین‌الملل کنونی و سیاست‌های ایران در قبال آن است.

نامدار و ضمیریان (۱۳۹۱) به سیاست تعاملی ضد نظام سلطه از سوی ایران پرداخته و مبانی فقهی آن را تشریح کرده‌اند.

نجفی سیار (۱۴۰۲) به بررسی مختصات نظم بین‌المللی در حال گذار پرداخته و پیامدهای آن برای ایران را تشریح ساخته است.

خسروی و اسدی (۱۴۰۲) به بررسی ساختار نظم بین‌المللی پرداخته و مدعی هستند که ایران در چهار دهه گذشته نتوانسته با نظم بین‌المللی کنار بیاید و تعریف کارآمدی از مناسبات خود با قدرت‌های بزرگ ارائه دهد. بنابراین ضرورت دارد خود را برای سناریوهای محتمل آماده سازد.

دهقانی فیروزآبادی و ذبیحی (۱۴۰۳) با اشاره به قرار داشتن در وضعیت تغییر نظم نوین جهانی راهکار و طرح راهبردی مناسب برای ایران را طرح تعامل‌گرای تعادل‌گرای چندوجهی معرفی می‌کنند. مطالعه این آثار روشن نمی‌سازد که ایران در نظم جهانی مطلوب خود، به دنبال چیست و به چه سمتی در حال حرکت است؟ به همین خاطر مقاله پیش‌رو می‌کوشد تا این خلأ علمی را پر نموده و تصویر شفاف‌تری ارائه دهد.

۲. چهارچوب نظری

چهارچوب نظری مورد استفاده در مقاله، «تحلیل گفتمان»^۱ است. گفتمان به مفهوم مجموعه‌ای از قواعد، ضوابط و معانی در قالب نظام ساختارمند معرفتی و در یک زمینه زبانی است که بر تمامی جوانب حیات اجتماعی اثر می‌گذارد و بازیگران از طریق آن جهان را درک و فهم می‌کنند (باقری دولت‌آبادی و فخرائی، ۱۳۹۶: ۶۶). به تعبیر لاکلا و موفه «گفتمان مجموعه‌ای معنادار از علائم و نشانه‌های زبان‌شناختی است که جای اجتماع نشسته و آن را به مثابه متن، تصویر و تحلیل می‌کند» (تاجیک، ۱۳۷۸: ۸۲).

در تحلیل گفتمان رویکردهای مختلفی وجود دارد ولی کاربردی‌ترین رویکرد آن در حوزه سیاست، رویکرد تحلیل گفتمان «لاکلا»^۲ و «موفه»^۳ است. لاکلا و موفه متأثر از زبان‌شناسی «فردینان دو سوسور»^۴ معتقدند که «هر عمل و پدیده‌ای برای معنادار شدن و قابل فهم شدن باید درون نظام گفتمان قرار گیرد» (حقیقت، ۱۳۸۵: ۵۱۰). بنابراین لاکلا و موفه معنا دادن به وقایع و اشیا را تنها از راه گفتمان امکان‌پذیر می‌دانند. آن‌ها تغییر در گفتمان را به معنای تغییر در جهان اجتماعی و هویت می‌دانند، لذا هویت‌ها و جهان

1. Discourse Analysis
2. Ernesto Laclau
3. Chantal Mouffe
4. Ferdinand de Saussure

اجتماعی محصول زبان و گفتمان‌اند. هر دو متأثر از فوکو که قدرت را خالق همه‌چیز می‌داند، چنین بیان می‌دارند که قدرت چیزی نیست که در دست برخی باشد بلکه قدرت چیزی است که در همه‌جا پراکنده و سیال است (سلطانی، ۱۳۸۴: ۸۷).

لاکلا و موفه برای تبیین نظریه خود مفاهیم متعدد و گاه پیچیده‌ای را به کار گرفته‌اند که فهم نظری و طبعاً کاربست آن، مستلزم شناخت این مفاهیم است. مهم‌ترین این مفاهیم عبارتند از:

دال مرکزی^۱: دال مرکزی نقطه کلیدی و هویت‌بخش یک گفتمان است که نشانه‌های دیگر حول آن نظم پیدا می‌کند و با هم مفصل‌بندی می‌شوند (باقری دولت‌آبادی و فخرائی، ۱۳۹۶: ۶۷). در گفتمان جمهوری اسلامی درخصوص نظم جهانی دال مرکزی نظم عدالت‌محور است. این دال مرکزی در مقابل نظم منفعت‌محور و قدرت‌محور غربی قرار می‌گیرد.

دال شناور: دال شناور نشانه‌هایی هستند که گفتمان‌های مختلف در تلاش هستند به آن‌ها به روش خاص خود معنا ببخشند (حقیقت، ۱۳۸۵: ۵۱۴). بنابراین در گفتمان نظم جهانی مورد نظر ایران تأمین حقوق همه افراد، توزیع عادلانه منابع میان کشورها، مشارکت عمومی همه کشورها، ایجاد فرصت‌های برابر برای همه دال‌های شناور را شکل خواهند داد.

مفصل‌بندی^۲: مفصل‌بندی قراردادن پدیده‌هایی در کنار یکدیگر است که به‌طور طبیعی در کنار هم قرار ندارند. به تعبیر لاکلا و موفه، مفصل‌بندی عبارتست از: «تلفیقی از عناصری که با قرار گرفتن در مجموعه جدید، هویتی تازه می‌یابند» (مقدمی، ۱۳۹۰: ۹۸). نظم جهانی کنونی حول مفاهیمی همچون لیبرال دموکراسی، حقوق بشر، حاکمیت قانون، تجارت آزاد، احترام به حاکمیت ملی، اصل مداخله و غیره مفصل‌بندی شده است (Ikenberry, 2011: 56-68). اینکه این اصول چه مقدار اعمال و اجرا می‌گردد خود بحث مفصلی را می‌طلبد که خارج از بحث ما قرار دارد.

1. Nodal Point
2. Articulation

هژمونی^۱: لاکلا و موفه بر این باورند که اگر مدل‌های خاصی به دالی نزدیک شود آن دال هژمونیک می‌شود و با هژمونیک شدن دال‌های یک گفتمان، کل آن گفتمان به هژمونی دست پیدا می‌کند (سلطانی، ۱۳۸۴: ۸۳). از آنجایی که هنوز نظم جهانی مورد نظر ایران واقعیت بیرونی به خود نگرفته است، مرحله هژمونی نیز شکل نگرفته است.

خصومت^۲: لازمه شکل‌گیری یک گفتمان وجود گفتمان غیر است. اساساً، گفتمان‌ها از راه غیریت‌سازی خود را تعریف کرده و از دیگران تمایزگذاری می‌کنند. مطابق نظریه گفتمان ضدیت بدین علت رخ می‌دهد که «کسب یک نوع هویت کامل توسط کارگزاران و گروه‌ها امری غیرممکن است و این بدین علت است که حضور دشمن در یک رابطه خصمانه از کسب هویت توسط دوست جلوگیری به عمل می‌آورد» (مارش و استورکر، ۱۳۸۴: ۲۰۵). بین نظم جهانی مورد نظر ایران، چین و روسیه و نظم آمریکایی حاکم بر جهان به لحاظ ارزشی و هنجاری نوعی خصومت وجود دارد. تا اینجای کار مشخص گردیده است که هر سه بازیگر فوق نسبت به آنچه آن را جهان تک قطبی، سوءاستفاده از قدرت و موقعیت در مباحث حقوق بشری توسط آمریکا، یک‌جانبه‌گرایی و سلطه حاکم بر جهان می‌خوانند با هم اشتراک نظر دارند.

بی‌قراری^۳: مفهوم بی‌قراری اشاره به بحران‌ها و حوادثی دارد که هژمونی گفتمان را به چالش می‌کشد. بی‌قراری با تضعیف هژمونی گفتمان مسلط، امکان پیدایش سوژه‌های رقیب را فراهم می‌سازد و هویت‌های جدید را حول آن شکل می‌دهد. عموماً در دوره‌هایی که ارکان اصلی نظم بین‌الملل با چالش مواجه شده و ثبات و پایداری حاصل از نظم جدید حاکم نشده، گفتمان به حالت بی‌قراری درآمده است. در ادبیات روابط بین‌الملل از این دوران با عنوان دوران گذار از نظم قدیم به نظم جدید یاد می‌شود. بسیاری از اندیشمندان وضع کنونی جهان را که از بعد از جنگ سرد شروع شده و همچنان تداوم دارد، دوران گذار می‌دانند (Haass, 2008, Kagan, 2009). خیزش بازیگران نوظهور و مدعی و تلاش برای شکل‌دادن نهادهای جدید، نشانه‌های این بی‌قراری و تلاش برای شکل‌دادن به نظم نوین هستند.

---

1. Hegemony
2. Antagonism
3. Dislocation

ظهور و افول گفتمان‌ها: پدیده ظهور و افول گفتمان‌ها (هژمون‌ها) در طول تاریخ وجود داشته است. با بروز بی‌قراری در گفتمان هژمون، نشانه‌های گفتمان‌های هویت‌بخش آشکار می‌شود و گفتمان‌های متنوع درصدد پاسخ به بحران برمی‌آیند. لذا مفصل‌بندی مجدد آغاز می‌شود و سوژگی سیاسی و عاملیت اجتماعی ظهور می‌کند تا گفتمان اسطوره را به گفتمان مسلط تبدیل کنند. درحال حاضر نشانه‌های بی‌قراری در گفتمان نظم غربی دیده می‌شود. اگر گفتمان ضد غربی بتواند دال تهی خود را تثبیت و برجسته سازد و هم‌زمان دال مرکزی گفتمان رقیب که دچار بی‌قراری گشته به حاشیه براند، شرایط برای ظهور گفتمان جدید و سقوط گفتمان مقابل فراهم خواهد شد. برای این منظور لازم است گفتمان نظم جایگزین توانایی معنادادن به دال‌های شناور خود را داشته باشد و از طریق مقبولیت و در دسترس بودن دال‌های شناور، خودش را مفصل‌بندی کند.

۳. اضلاع چهارگانه نظم بین‌الملل آمریکایی

گفتمان نظم بین‌الملل غربی دارای چهار ضلع اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و نظامی است. این نظم به‌شدت دولت‌محور، قدرت‌محور و منفعت‌محور است و تلاش خواهد نمود هرگونه گفتمان رقیب را سرکوب و به حاشیه راند. در ذیل به اضلاع مختلف این نظم پرداخته می‌شود:

۳-۱. اقتصادی

تبلیغ اقتصاد سرمایه‌داری از سوی آمریکا از زمان جنگ جهانی دوم آغاز گردید و زرق-وبرق این اقتصاد مصرفی همچنان پیش چشم دولت‌های کوچک و درحال توسعه جذاب است. در پایان جنگ جهانی دوم آمریکا درحالی‌که فقط ۴ درصد جمعیت جهان را داشت ۵۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهان را به خود اختصاص داده بود. در طول دوران جنگ سرد نیز این برتری را همچنان حفظ کرد. به‌نحوی‌که تولید ناخالص داخلی شوروی در بهترین حالت خود به ۴۰ درصد تولید ناخالص داخلی آمریکا رسید. اما اکنون این روند به شکل دیگری درحال رخ دادن است (Work & Grant, 2019).

در حالی که تا یک دهه قبل ۵۲ درصد تجارت جهانی با دلار آمریکا انجام می‌شد امروزه این رقم، حدود ۴۰ درصد است. همچنین سهم دلار آمریکا به‌عنوان ارز ذخیره جهانی، که در سال ۲۰۰۱ رقم ۷۳ درصد بود در سال ۲۰۲۲ به ۴۷ درصد کاهش پیدا کرد (Onge, 2023).

بر اساس شاخص تولید ناخالص داخلی کشورها که از سوی بانک جهانی برای سال ۲۰۲۴ ارائه شده است آمریکا با ۲۷ تریلیون و ۳۶۰ میلیارد دلار رتبه اول، چین با ۱۷ تریلیون و ۷۹۴ میلیارد دلار رتبه دوم و آلمان با ۴ تریلیون و ۴۵۶ میلیارد دلار در رتبه سوم جهان قرار دارند. رتبه‌های بعدی به ژاپن با ۴ تریلیون و ۲۱۲ میلیارد دلار و هند ۳ تریلیون و ۵۴۹ میلیارد دلار تعلق دارد (World Bank, 2024). این امر نشان می‌دهد که اقتصاد چین به آرامی در حال کم کردن فاصله خود با واشینگتن است.

رقبای آمریکا به شدت تلاش می‌کنند تا نه تنها به سلطه دلار آمریکا پایان بخشند بلکه با شکل دادن نهادهای بین‌المللی مالی، ساختارهای اقتصادی مالی-پولی آمریکا را به چالش کشند. راه‌اندازی بانک توسعه نوین، بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیایی، مشارکت اقتصادی جامع منطقه‌ای، صندوق راه ابریشم و منطقه تجارت آزاد آسیا-پاسیفیک از جمله این نهادها هستند که به گفته «دانیل دبلیو درزner»^۱ - استاد سیاست بین‌الملل و عضو موسسه بروکینگز- می‌توانند نظم بین‌المللی لیبرال را به چالش کشند (ابوطالبی، ۱۴۰۴: ۱۹۳-۱۹۴).

در حال حاضر چین با پذیرش فناوری بلاک چین و حمایت از توسعه‌دهندگان این رمزارزها به دنبال پیشی گرفتن بر رقبای خود است. ایجاد «یوان دیجیتال» یکی از مهم‌ترین اقدامات پکن به‌عنوان ارز دیجیتال بانک مرکزی این کشور است. چین به احتمال زیاد نخستین اقتصاد بزرگ خواهد بود که ارز دیجیتال بانک مرکزی خود را که به‌عنوان یوان دیجیتال شناخته می‌شود، به جهان معرفی می‌کند. این کار به چین کمک خواهد کرد تا بر تراکنش‌های مالی نظارت بیشتری داشته باشد و در عرصه رقابت با دلار باقی بماند.

1. Daniel W. Drezner

افزایش کاربرد یوان دیجیتال می‌تواند به کاهش وابستگی به دلار آمریکا در نظام مالی بین‌المللی منجر شود (Wang, 2023: 77-134).

۲-۳. سیاسی

یک ابرقدرت تا زمانی می‌تواند جایگاه خود را حفظ نماید که قادر به تداوم دادن رهبری جهان باشد و برای این کار انگیزه‌های کافی داشته باشد. آمریکا در دوران جنگ سرد با تشکیل دادن اتحادهای مختلف از ناتو گرفته تا ستو، دوستان و هم‌قطارانش را در اطراف خود گرد آورد. این کشور سخاوتمندانه هزینه‌های دفاعی آن‌ها را بر عهده گرفت. برای احیای اقتصادهای درحال فروپاشی آن‌ها کمک‌های اقتصادی بلاعوض اعطا نمود و توانست با این کمک‌ها کارآمدی اقتصاد سرمایه‌داری بر اقتصاد سوسیالیستی را به کشورهایی که در بلوک شوروی بودند بقبولاند (ساعی و ترابی، ۱۳۸۹: ۱۵۱-۱۵۲). بدین- ترتیب هر روز اردوگاه سوسیالیسم در جهان کوچک و کوچک‌تر گردید؛ اما در دوران ریاست‌جمهوری ترامپ، آمریکا مسیری را در پیش گرفت که خلاف سنت این کشور بود. او که با شعار «اول آمریکا» به پیروزی رسیده بود از دولت‌های اروپایی خواست که سهم خود در تأمین امنیت در قالب ناتو را پرداخت نمایند. وی خواستار وضع تعرفه‌های تجاری جدید علیه برخی کالاهای این کشورها گردید. دوری او از مشارکت فراپاسیفیک این دولت‌ها را هرچه بیشتر به سوی چین سوق داد. این سیاست در دوران شیوع کرونا بیشتر خود را نمایان کرد. واشینگتن به جای بر عهده گرفتن نقش رهبری خود در مبارزه با کووید-۱۹ به ملی‌گرایی افراطی روی آورد و متحدین خود را در برابر این تهدید بهداشتی تنها گذاشت (Gauttam et al., 2020). به همین خاطر برخی از کشورهای اروپایی با این سؤال بزرگ مواجه شدند که آیا همچون گذشته باید به آمریکا متکی بود؟ آمریکا درحالی‌که متحدین خود را از اطرافش پراکنده کرد که در آن سوی جهان رقیب این کشور با اتخاذ طرح «یک کمربند و یک جاده» درحال یارگیری است. چین با انعقاد قراردادهای بلندمدت با کشورهای مختلف می‌کوشد تا خود را از هرگونه اعمال «سیاست مهار» شبیه آنچه آمریکا بر شوروی تحمیل کرد برهاند (Fulton, 2018:4). اظهارات اخیر ترامپ درباره تصرف کانال پاناما، الزام دانمارک به فروش جزیره گرینلند و الحاق کانادا به آمریکا مصداق‌های

جدیدی از رفتارهای واشینگتن هستند که بازیگران بیشتری را از اطراف این کشور پراکنده می‌نماید (Gencturk, 2025).

ترامپ که با وعده پایان دادن به جنگ اوکراین ظرف یک هفته، انعقاد توافق هسته‌ای جدید با ایران ظرف دو ماه، پایان دادن به جنگ غزه بلافاصله پس از ریاست جمهوری، موفق به حضور در کاخ سفید گردید؛ پس از پایان ۱۰۰ روز اول ریاست جمهوری، هنوز موفق نگردیده هیچ یک از وعده‌های خود را عملی سازد. این رخدادها درحالی به وقوع پیوستند که عملیات هوایی این کشور علیه حوثی‌های یمن نیز به نتیجه مشخص نظامی منجر نشد و با صرف هزینه ۱ میلیارد دلاری واشینگتن ترجیح داد ناو هواپیمابر هری ترومن را از تنگه باب‌المنذب خارج ساخته و کشتی‌های اسرائیلی را در برابر حملات حوثی‌ها تنها گذارد. از دید تحلیلگران سیاسی این رخدادها نوعی ناکامی سیاسی در انجام رهبری جهانی از سوی آمریکا تفسیر می‌شود (Cube and Lubord, 2025). کما اینکه پیش‌تر جفری ساکس، استاد دانشگاه کلمبیا، درباره دور اول ریاست جمهوری ترامپ این‌گونه قضاوت نمود: «ایالات متحده به سرعت در حال ازدست‌دادن نفوذ جهانی خود است. ایالات متحده تحت ریاست جمهوری دونالد ترامپ در حال دشمن‌تراشی تقریباً در تمام بخش‌های جهان، حتی در میان متحدان سنتی در کانادا و اتحادیه اروپا، همچنین چین، روسیه، ایران و بسیاری دیگر از نقاط است» (ساکس، ۱۴۰۱: ۷).

۳-۳. فرهنگی

از دهه ۱۹۹۰ به بعد آمریکا کوشید جذابیت‌های فرهنگی، هنری، علمی ورزشی و غیره خود را در چشم جهانیان برجسته نماید تا تصویر بیرونی این کشور ترمیم گردد. اندیشمندان آمریکایی نیز به کمک این کشور آمدند و این مسیر را نظریه‌پردازی کردند. جوزف نای (۱۳۸۷) با طرح مفهوم قدرت نرم و «سوزان ناسل»^۱ با مفهوم «قدرت هوشمند» نقش بسزایی در این فرایند داشتند (Nassel, 2004:1). طی سال‌های گذشته به‌ویژه از دوران ترامپ، آمریکا افول جدی را در این حوزه تجربه کرده است (فتاحی اردکانی، ۱۳۹۸: ۱۵۰). حوادثی که در جریان انتخابات سال ۲۰۲۰ در آمریکا رخ داد ضربه بسیار سنگینی

1. Suzanne Nassel

به حیثیت و جایگاه سیاسی آمریکا به عنوان یک دموکراسی تثبیت شده زد. آیت الله خامنه-ای با اشاره به استناد به تحلیل‌های بسیاری از سیاسیون و جامعه‌شناسان معتبر دنیا مبنی بر فرسوده شدن و از بین رفتن «قدرت نرم» آمریکا در این باره می‌فرماید: «قدرت نرم آمریکا به معنای اقناع و قبولاندن نظر خود به کشورهای دیگر، اکنون در ضعیف‌ترین موقعیت ممکن قرار دارد و به‌خصوص از زمان روی کار آمدن رئیس جمهور فعلی آمریکا نه تنها ملت‌ها بلکه دولت‌های اروپا، چین، روسیه، هند، آفریقا و آمریکای لاتین نیز با تصمیم‌های آمریکا صراحتاً مخالفت می‌کنند» ایشان تأکید می‌کنند: «اکنون نه تنها اقتدار معنوی و قدرت نرم آمریکا رو به افول است بلکه اقدامات رئیس‌جمهور عجیب و غریب فعلی آمریکا، «لیبرال دموکراسی» را نیز که پایه تمدن غرب است، بی‌آبرو کرده است» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۷/۰۸/۱۲).

در داخل خود آمریکا جوزف نای، نظریه‌پرداز قدرت نرم، در مقاله‌ای با عنوان «دونالد ترامپ و افول قدرت نرم آمریکا» در سال ۲۰۱۸ نوشت: «دولت ترامپ به‌طور قابل توجهی قدرت نرم آمریکا را تضعیف کرده است، به طوری که نظرسنجی‌ها نشان می‌دهد تنها ۳۰ درصد از افراد در ۱۳۴ کشور نظرات مثبتی نسبت به آمریکا دارند» (Nye, 2018:2).

«آمی زیگارت»^۱، عضو ارشد «موسسه هوور»^۲، در شماره جدید نشریه فارن افرز (۲۰۲۴) می‌نویسد: «بسیاری از توانایی‌های دولت آمریکا در حال زوال است ... وضعیت سلامت، آموزش و پرورش و دانشگاه‌های تحقیقاتی آمریکا که منابع پتانسیل نوآوری بلندمدت کشور هستند رو به افول گذاشته است. در سال ۱۹۸۰، ۷۸ درصد از دکترای علوم کامپیوتر و مهندسی برق که توسط دانشگاه‌های آمریکایی اعطا می‌شد، به شهروندان یا ساکنان دائم آمریکا تعلق داشت. در سال ۲۰۲۲، این رقم به ۳۲ درصد کاهش یافته است» (Zegart, 2024).

آنچه کارشناسان سیاسی از موقعیت آمریکا در جهان استنباط می‌کنند این است که «ایالات متحده در حفظ منافع توانگری و اعتلای رفاه جهانی رو به ناکامی است ... بخش اعظم آمریکایی‌ها احساس می‌کنند که کشورشان در جهت نادرستی حرکت می‌کند ... در

1. Amy Zegart
2. Hoover Institution

سیاست داخلی، ایالات متحده توانگری داخلی خود را بر باد می‌دهد ... ایالات متحده با خسارات نابودکننده ناشی از تغییرات آب‌وهوایی، پایین آمدن امید به زندگی، افزایش بدهی‌های عمومی و اوج‌گیری قطبی‌شدن سیاسی، ثروتمندتر و درعین‌حال مفلوک‌تر می‌شود» (ساکس، ۱۴۰۱: ۷).

آیت‌الله خامنه‌ای از شرایط فوق‌تعبیر به «افول تمدنی» می‌کنند و در این خصوص می‌فرمایند: «بنده به‌طور قاطع می‌گویم امروز تمدن غربی دچار انحطاط است، یعنی واقعاً در حال زوال است؛ البته حوادث و تحولات جوامع به‌تدریج اتفاق می‌افتد؛ یعنی زود احساس نمی‌شود. حتی خود اندیشمندان غربی این را احساس کرده‌اند و بر زبان می‌آورند و می‌گویند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۸/۳/۱).

۳-۴. نظامی

اگرچه آمریکا به لحاظ تجهیزات و بودجه نظامی با رقبای خود فاصله بسیار دارد؛ اما قدرت نظامی بلامنازع این کشور نسبت به گذشته، با کاهش نسبی مواجه شده است و واشینگتن دیگر همچون سابق قادر به تأمین امنیت بین‌الملل نیست (Hulme & Gartzke, 2021: 542). گسترش تروریسم در جهان و جنگ بی‌فرجام آمریکا علیه طالبان، نمونه بارز این مسئله در قرن بیست‌ویکم است. جنگی که با صرف هزینه بسیار برای آمریکا، نهایتاً به خروج این کشور از افغانستان و بازگشت مجدد طالبان به قدرت همراه شد. جان مرشایمر، نظریه‌پرداز واقع‌گرایی تهاجمی، این مجموعه مداخلات خارجی را درگیری‌هایی معرفی می‌کند که نتوانسته است به موفقیت معناداری برسد و او آن را به نفع آمریکا نمی‌داند (Mearsheimer, 2018: 153). با وجود این ناکامی‌ها، آمریکا می‌کوشد فاصله قدرت نظامی خود با رقبا را به لحاظ کمی و کیفی حفظ نماید. مقایسه هزینه‌های نظامی چین و آمریکا در این خصوص قابل توجه است. اگرچه در بُعد نظامی چین پیشرفت‌های قابل توجه داشته است؛ اما همچنان در بُعد هزینه‌های نظامی و دسترسی به فناوری‌های جدید از آمریکا عقب‌تر است. هزینه نظامی چین در سال ۲۰۲۴، ۵۴۱ میلیارد دلار یعنی معادل ۵۹ درصد هزینه‌های نظامی آمریکا (۹۱۶ میلیارد دلار) تخمین زده شد. همچنین سطح

تجهیزات نظامی پکن حدود ۴۲ درصد توان آمریکا در این حوزه ارزیابی گردیده است (Robertson, 2024: 1-2).

بروکز و ولفورث، اساتید برجسته سیاست بین‌الملل، معتقدند تا مادامی که چین نتواند سلطه ایالات متحده در حوزه هوایی، دریایی و فضایی را به چالش بکشد، یک قدرت نظامی منطقه‌ای باقی خواهد ماند. آن‌ها در این خصوص استدلال می‌کنند در ۱۳ حوزه که مبنای قدرت نظامی محسوب می‌گردد (از زیردریایی‌های هسته‌ای گرفته تا ماهواره‌ها، ناوهای هواپیمابر و هواپیماهای سنگین) چین به‌جز پنج مورد در سایر موارد حداقل ۲۰ درصد از ایالات متحده عقب‌تر است و تنها در دو حوزه (رزم‌ناوها و ناوشکن‌ها و ماهواره‌های نظامی) شاید بتوان گفت که یک سوم توان ایالات متحده را دارا است. ایالات متحده بسیار پیشرو است؛ چرا که منابع عظیمی برای توسعه این سیستم‌ها در طول چندین دهه اختصاص داده است. پر کردن این شکاف‌ها نیز نیازمند تلاش‌های چندین دهه‌ای است. اختلاف‌ها زمانی بیشتر می‌شود که مسئله کیفیت نیز مدنظر قرار گیرد. به‌عنوان مثال، ۶۸ زیردریایی هسته‌ای ایالات متحده آن‌قدر بی‌سر و صدا حرکت می‌کنند که چین قادر به رصد کردن آن نیست، درحالی‌که ۱۲ زیردریایی هسته‌ای چین به اندازه کافی سر و صدا تولید می‌کنند که حسگرهای پیشرفته تسلیحات ضد زیردریایی ایالات متحده بتوانند آن‌ها را در اعماق آب‌ها ردیابی کنند» (Brooks & Wohlforth, 2024: 41). علی‌رغم برتری‌های نظامی فوق، ارزیابی کارشناسان مسائل نظامی - استراتژیک این است که با درنظرگرفتن چشم‌انداز استراتژیک و مسیر مدرن‌سازی نظامی چین و پنهان‌کاری‌هایی که این کشور درخصوص بودجه نظامی خود و توانمندی‌هایش دارد، این برتری ممکن است خیلی سریع از بین رود (Robertson & Beaver, 2023). به همین خاطر بهتر است آمریکا در حوزه‌های فناورانه سرمایه‌گذاری بیشتری نماید. جایگاه آمریکا و چین در هشت حوزه مهم فناورانه به قرار زیر است:

جدول ۱: مقایسه آمریکا و چین در شاخص‌های فناوریانه قدرت

شاخص	جایگاه آمریکا	جایگاه چین
زیست‌فناوری	سهام آمریکا از کل ارزش زیست-فناوری جهانی نزدیک به ۵۹ درصد است.	سهام چین حدود ۱۱ درصد
هوش مصنوعی و فناوری یادگیری ماشین	رهبر هوش مصنوعی جهان باکیفیت‌ترین تحقیقات در زمینه هوش مصنوعی قابل توجه‌ترین مدل‌های یادگیری ماشین بیشترین میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال	رتبه دوم هوش مصنوعی جهان پیشرو در بخش کاربرد هوش مصنوعی در حوزه صنعت و اقتصاد
ناوبری و موقعیت‌یابی	رهبر و پیشتاز جهان (سامانه ماهواره‌ای جی.پی.اس)	در جایگاه دوم با سامانه ناوبری بیدو
فناوری ریزپردازنده‌ها	بزرگ‌ترین تولیدکننده نیمه‌هادی‌ها در جهان	پیشرو و بزرگ‌ترین بازار نیمه‌هادی‌ها در جهان
فناوری محاسبات پیشرفته	در صدر فهرست دارندگان ابررایانه‌های جهان	در زمره کشورهای پیشتاز در این حوزه
فناوری تحلیل داده	برتری در زیرساخت‌های اینترنتی و فناوری اطلاعات	برتری در تعداد کاربران اینترنت و جمع‌آوری داده‌ها و ایجاد الگوریتم‌های یادگیری ماشین
فناوری اطلاعات و حسگری کوانتومی	جایگاه سوم جهانی در میزان سرمایه‌گذاری	پیشتاز بودن چین در سرمایه‌گذاری (دو برابر اتحادیه اروپا و سه برابر آمریکا)
رباتیک	قطب اصلی و پیشرو در رباتیک جهان (نوآوری‌های کوچک و خصوصی به‌ویژه در دانشگاه‌ها، ایجاد تغییرات سریع)	در زمره ۵ کشور برتر جهان (تمرکز بر روی پروژه‌های وسیع و تحت هدایت دولت)

منبع: باقری دولت‌آبادی، ۱۴۰۳: ۹۹

۴. رویکرد ایران به نظم جهانی پساآمریکایی

رویکرد ایران به نظم جهانی پساآمریکایی در دو مرحله قابلیت پیگیری دارد: نخست نظم هویت‌محور و دیگری نظم عدالت‌محور. برای ورود به نظم هویت‌محور اتخاذ برخی راهبردهای کلان از سوی ایران ضروری است. این راهبردها را می‌توان به قرار زیر دانست: شکل‌دهی به نظم‌های منطقه‌ای، بهره‌گیری از ظرفیت بازیگران غیردولتی، بازتعریف روابط با قدرت‌های جدید و در نهایت عبور از نظم منفعت‌محور به هویت‌محور.

۴-۱. شکل‌دهی به نظم‌های منطقه‌ای

در گذشته قدرت‌های بزرگ ساختار نظم‌های منطقه‌ای را تعیین می‌کردند و قدرت‌های کوچک و متوسط سهمی در تعیین این نقش‌ها نداشتند اما بعد از جنگ سرد این رویه تغییر کرد و بازیگران منطقه‌ای با حد قدرت متوسط این فرصت را پیدا کردند که بتوانند بازی‌سازی نمایند و به نظم‌های جدید شکل دهند. اگرچه آن‌ها در این بخش فعال مایشاء نبودند؛ اما دیگر، آن بازیگران سابق نیز نبودند که منفعل و نظاره‌گر باشند. مصداق بارز این مسئله را در تحولات پس از ۱۱ سپتامبر شاهد بودیم. درحالی‌که آمریکا و غرب کوشیدند در سال ۲۰۰۳ خاورمیانه‌ای جدید را شکل دهند و حتی جنگ‌هایی را علیه حزب‌الله لبنان (سال ۲۰۰۶) و غزه (سال ۲۰۰۸) آغاز کردند؛ بازیگرانی همچون ایران و سوریه در کنار جنبش‌های اسلامی نگذاشتند که ساختار نظم جدید در غرب آسیا شکل بگیرد (باقری دولت‌آبادی، ۱۳۹۹: ۱-۲۴). حتی پس از وقوع حوادث سال ۲۰۱۱ که از شمال آفریقا شروع گردید و تا حوزه خلیج فارس ادامه پیدا کرد؛ تمام تلاش غرب این بود که نظم شکل گرفته بر اساس محور مقاومت در مقابل محور سازش را تغییر دهد؛ اما در این هدف ناکام ماند.

این فرصت کنشگری برای بازیگرانی همچون ایران در بستر نظم فراقطبی^۱ شکل گرفت. نظمی که برعکس نظم نظام دوقطبی، منعطف است و بیشتر حالتی رقابتی دارد. در

1. Meta-Polarity

چهارچوب همین نظم نیز هست که ما امروزه شاهد آن هستیم که مناطق جدیدی همچون هند و شبه‌قاره، آسیا-پاسیفیک، اوراسیا، آسیای مرکزی و قفقاز در حال شکل‌گیری است و بازیگرانی همچون عربستان و ترکیه همچون سابق صرفاً بر محور خواسته‌های غرب حرکت نمی‌کنند و به سمت چین و روسیه نیز گرایش‌هایی دارند (Zhou, 2024; Cagaptay, 2025). این رفتارها در حقیقت برخاسته از خاصیت نظم جدید است که در آن دولت‌ها رفتارهای سیاسی-اقتصادی خود را بر پایه منافع و مزیت‌هایشان تنظیم می‌کنند. در نظم جهانی پساآمریکایی چنین فرصت‌هایی برای ایران بیشتر فراهم خواهد شد. زیرا هسته سخت قدرت نظام بین‌الملل آسیب‌پذیر شده و دیگر همچون سابق نمی‌تواند بر بازیگرانی که در راستای منافع، ارزش‌ها، خواست و آرمان آن‌ها حرکت نمی‌کنند تحریم-های ظالمانه و غیرقانونی وضع کنند. فرصت‌های گذار از نظم سابق به نظم جدید همواره بهترین زمان برای شکل دادن نظم‌های جدید منطقه‌ای است و ایران برای چنین فرصت‌هایی باید از هم‌اکنون آماده باشد. آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌فرماید: «پیشروان سیاسی و فرهنگی در کشورهای اسلامی، به‌گونه‌ای هماهنگ، خود را آماده شرایط نظم جهانی پیش‌رو کنند؛ جایگاه شایسته امت اسلامی را در تجربه جدید جهان که سرشار از فرصت‌ها و تهدیدها است، به دست خود و به اراده خود تعیین کنند؛ نگذارند تجربه‌ی تلخ مهندسی سیاسی و سرزمینی غرب آسیا به دست دولت‌های غربی پس از جنگ جهانی اول تکرار شود» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۲/۰۴/۰۶).

۴-۲. بهره‌گیری از ظرفیت بازیگران غیردولتی

ایران تجربه بسیار موفقی در کنشگری با بازیگران غیردولتی در عرصه روابط بین‌الملل دارد. برعکس سایر دولت‌های منطقه که همواره روابط با دولت‌ها و همتایان خود را گزینه اول روابط خارجی خود قرار می‌دهند؛ ایران از همان زمان پیروزی انقلاب اسلامی شبکه‌ای از روابط را با جنبش‌ها، گروه‌ها و نهضت‌های اسلامی در سراسر جهان با تمرکز بر غرب آسیا شکل داد (باقری دولت‌آبادی و شفيعی سيف‌آبادی، ۱۴۰۰). امروزه اهمیت این روابط بیش از گذشته روشن شده است. زیرا آنچه در منطقه غرب آسیا و در تنگه باب-

المنذب در حال رخ دادن است عمدتاً متأثر از بازیگران غیردولتی همچون حماس، حزب-الله و انصارالله یمن است.

برعکس دوران جنگ سرد، دیگر بازیگران نظام بین‌الملل در بازیگران دولتی خلاصه نمی‌شود و دولت‌ها درگیر مجموعه‌ای از روابط خواهند شد که اطلاق حتی عنوان وابستگی متقابل نیز برای آن صحیح نیست و شاید بتوان گفت حالت به‌هم‌پیوسته^۱ و اتصالات پیچیده دارد. چنین پیوندهایی نقش‌کنشگری قدرت‌های بزرگ را در نظام بین-الملل کمتر می‌سازد و فرصت‌هایی به بازیگران سطح متوسط می‌دهد. بنابراین اگرچه ایران همواره از این فرصت در چهار دهه گذشته بهره برده است؛ اما در جهان پساآمریکایی قدرت‌کنشگری بیشتری پیدا خواهد کرد. نکته مهم این است که تهران نباید صرفاً بر بازیگران سیاسی یا دارای ابعاد هویتی مشترک متمرکز گردد بلکه باید بکوشد با بازیگران غیردولتی اقتصادی نیز پیوندهایی را شکل دهد؛ زیرا در آینده جهان، اقتصاد بیش از سیاست و حوزه نظامی تأثیرگذاری خواهد داشت. به فرموده آیت‌الله خامنه‌ای «جوری در این نظم جدید حضور سخت‌افزاری و حضور نرم‌افزاری پیدا کند که بتواند امنیت کشور را و منافع کشور را و ملت را تأمین کند، در حاشیه و عقب‌نماند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۱/۰۲/۰۶).

۳-۴. بازتعریف روابط با قدرت‌های جدید

سیاست خارجی ایران طی دو دهه گذشته چرخشی اساسی و جدی به سوی شرق داشته است. کشورهای همچون روسیه و چین اگرچه در سقوط نظام غربی با ایران اشتراک نظر دارند؛ اما در شکل‌دهی جهان پساآمریکایی قطعاً اختلاف نظر خواهند داشت. ماهیت غیراسلامی این دو نظام سیاسی نیز جای هیچ امیدواری را برای ایران باقی نمی‌گذارد که بتواند در کنار آن‌ها آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب خود را در آینده پیگیری نماید. پس ضرورت دارد که ایران در روابط با این قدرت‌ها بازنگری‌هایی داشته باشد. بخشی از این

1. Interconnectivity

بازنگری می‌تواند این باشد که رفتار با آن‌ها در قالب شریک استراتژیک در شکل‌دهی نظم جدید جهانی دیده شود و نه بیشتر (گل‌محمدی، ۱۴۰۰: ۹۶-۷۵).

ایران می‌تواند در کنار این قدرت‌ها به بازیگران جدید در حال ظهور در جهان همچون برزیل، آفریقای جنوبی، هند، کره جنوبی، سنگاپور و مالزی توجه داشته باشد و بر سر اصول انسانی و اخلاقی حاکم بر جهان آینده به اشتراک نظر برسد و این کشورها را با خواسته خود همراه سازد. آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص تأکید می‌کند: «امروز یک تحول بزرگی در دنیا، یا دارد آغاز می‌شود یا آغاز شده است. امروز روزی است که ملت‌های منطقه نباید دچار غفلتی بشوند که در دوران استعمار یا بعد از جنگ اول جهانی شدند؛ باید ملت‌های منطقه بیدار باشند» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۲/۰۶/۲۰).

۴-۴. عبور از نظم منفعت‌محور به هویت‌محور

تاکنون دوگونه نظم در نظام بین‌الملل مستقر شده است. نخست نظم قدرت‌محور و دیگری نظم منفعت‌محور. نظم قدرت‌محور بیشتر مربوط به دوران جنگ سرد بود و دو ابرقدرت در قالب دستورالعمل‌ها و ابتکاراتی مختصات این نظم را ترسیم می‌کردند و سایر بازیگران بسته به میزان قدرت خود در این نظام سهم داشتند؛ اما پس از جنگ سرد این نظم جای خود را به نظم منفعت‌محور بخشید. در این نظم بازیگران رفتارها، تصمیمات و سیاست‌گذاری‌های خود را بر محور سود و منفعت تنظیم می‌سازند. به همین خاطر هرکجا که منافع اقتصادی آن‌ها در معرض خطر قرار گیرد از ورود به بحران‌ها و مسائل منطقه‌ای خودداری می‌کنند (Gewirtz, 2024). مصداق بارز این سیاست را در رفتار چینی‌ها می‌توان مشاهده کرد. در جریان حوادثی که پس از عملیات طوفان الاقصی در غزه اتفاق افتاد ما هیچ کنشگری برجسته‌ای را از چین شاهد نبودیم. قدرت‌های متوسط همچون آفریقای جنوبی به طرح شکایت علیه رژیم صهیونیستی در دیوان بین‌المللی دادگستری و دادگاه بین‌المللی کیفری پرداختند؛ اما چین هیچ موضع قاطعی در رد سیاست‌های رژیم صهیونیستی اتخاذ نکرد. این رفتار گویای منطق منفعت‌محور است و می‌تواند شاخصی برای تنظیم سیاست‌های ایران در قبال چین برای نظم جهانی پسآمریکایی باشد. همچنان که در نظم کنونی تمام تلاش چین این است که ظهور

مسالمت‌آمیز داشته باشد و خود را با آمریکا وارد اختلاف و درگیری ننماید (Yi, 2024). در نظم جهانی پس‌آمریکایی نیز نمی‌توان انتظار داشت سیاست‌های این کشور در راستای تحقق عدالت و اخلاق در جهان حرکت نماید.

نظم نوینی که روسیه و چین دنبال می‌نمایند اگرچه پساغربی و غیرلیبرال است (Stuenkel, 2016) و در وجوه ضدآمریکایی و ضد یک‌جانبه‌گرایی با دیدگاه‌های ایران اشتراک دارد؛ اما همچنان منفعت‌محور و قدرت‌محور است.

۵. گفتمان نظم هویت‌محور

در نظم هویت‌محور بازیگرانی که دغدغه مبارزه با ظلم، برقراری عدالت و تحقق اخلاق در جهان، حمایت از محرومان و مستضعفان و توسعه مناطق محروم جهان را داشته باشند می‌توانند هویت واحدی را تشکیل دهند. در دوران جنگ سرد جنبش عدم تعهد تلاش نمود به این سمت حرکت نماید؛ اما چون در این جنبش نیز برخی دولت‌های منفعت‌محور همچون هند، مصر و یوگسلاوی وجود داشتند که در چهارچوب ایدئولوژی قدرت‌های بزرگ حرکت کردند، نتیجه مطلوب به دست نیامد (Kabi, 2002: 1161-1169). شکل‌گیری سازمان‌هایی جدید بر اساس اصول مبانی هویتی مدنظر جمهوری اسلامی یکی از گام‌هایی است که باید در این راستا برداشته شود. عضویت در سازمان‌هایی همچون بریکس و شانگهای اگرچه برای دوران گذار از عصر آمریکایی به پس‌آمریکایی ممکن است سودمند باشد، اما برای دوران پس‌آمریکایی کارایی لازم را نخواهند داشت. آیت‌الله خامنه‌ای در این خصوص به‌صراحت اظهار می‌کند: «وضع نظم جهانی در حال تغییر است و اقتضا می‌کند که ما در مسئله سیاست خارجی، ابتکارآتمان را افزایش بدهیم؛ ابتکار و تحرک و فعالیت و مانند این‌ها را باید افزایش بدهیم و از فرصت استفاده کنیم» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴۰۲/۰۱/۱۵) گفتمان نظم هویت‌محور می‌تواند دربردارنده دال مرکزی و دال‌های شناور زیر باشد.

شکل ۱: گفتمان نظم هویت محور

منبع: نویسنده، ۱۴۰۴

۵-۱. شکل دادن محور مقاومت

یکی از نشانه‌های تغییر در نظم کنونی جهانی، افزایش قابل توجه مقاومت بازیگران نظام بین‌الملل در مقابل قواعد، هنجارها و رژیم‌های موید نظم کنونی است (نجفی سیار، ۱۴۰۲: ۸۷). ایران می‌تواند در نظم هویت‌محور به‌عنوان یک قطب اصلی در محور مقاومت عمل کند. مقصود از محور مقاومت در اینجا، کشورهایی است که به دنبال مقابله با سلطه‌گری و نابرابری‌های جهانی هستند. جنبش‌هایی که والرشتاین آن‌ها را «ضد نظام جهان‌گستر» می‌خواند (محمودی رجا و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۱). ایران با حمایت از این گروه‌ها و جنبش‌ها و ایجاد اتحادهای منطقه‌ای می‌تواند بر تقویت هویت‌های مشترک و منافع ملی کشورهای همسو تأکید کند. گفتمان مقاومت نباید صرفاً در غرب آسیا و مبارزه با رژیم

صهیونیستی خلاصه شود. گفتمان مقاومت می‌تواند مبارزه با سلطه‌گری، بی‌عدالتی، انواع خشونت، تبعیض و فساد در هرکجای جهان باشد.

۲-۵. ترویج عدالت‌خواهی

یکی از گمشده‌های جهان امروز و یا به تعبیر نظری آن دال تهی نظم غربی، اخلاق و عدالت است. ایران بیش از چهار دهه است که بر ترویج اخلاق و عدالت در مناسبات بین‌المللی تأکید می‌کند. آنچه اکنون برای ایران یک ضرورت می‌نماید تبدیل کردن این دال تهی به دال مرکزی گفتمان عدالت‌محور است. ایران به‌عنوان کشور منادی حق و عدالت، می‌تواند همچنان صدای کشورهای فقیر و محروم باشد. این کشور می‌تواند بر اصول عدالت اجتماعی و حقوق بشر تأکید کرده و به ترویج هنجارهای اخلاقی و انسانی در سیاست بین‌الملل پردازد. حوادث پس از عملیات طوفان‌الاقصى در غزه نشان داد که چگونه گفتمان عدالت‌خواهی حتی در درون آمریکا و کشورهای اروپایی طرفدار دارد. دانشجویانی که برای چندین ماه در دانشگاه‌های بزرگ آمریکا چادر زدند و خواستار قطع ارتباط مالی و علمی دانشگاه خود با رژیم صهیونیستی شدند به هیچ وجه تبار خاورمیانه‌ای و اسلامی نداشتند (NDTV World, 2024). آن‌ها جوانانی بودند که از جهان سکولار و خالی از اخلاق و عدالت خسته شده بودند و روح تازه‌ای را برای جهان مطالبه می‌کردند. به همین خاطر است که آیت‌الله خامنه‌ای طی سال‌های اخیر این نسل از آمریکایی‌ها و اروپایی‌ها را مخاطب سخنان خود ساخته و با آن‌ها برای تغییر وضع حاکم بر کشورهای خود و جهان سخن می‌گوید (The Supreme Leader, 2015 & 2024).

۳-۵. ایجاد توازن در روابط بین‌الملل

در نظم‌های پیشین، دنیا به دو قطب نامتوازن «غنی و فقیر» و «قدرتمند و ضعیف» تقسیم می‌شد. چیزی که در ادبیات چپ از آن تعبیر به مرکز و پیرامون می‌گردد. اگرچه تعبیر نظریه‌پردازان چپ همچون یوهان گالتونگ (۱۴۰۰) و ایمانوئل والرشتاین (۱۴۰۰) می‌تواند تا حدی ماهیت کنونی نظم جهان را توضیح دهد؛ اما کافی و کامل نیست. حتی بحث‌های گرامشی در مورد سلطه فرهنگی نیز در ادبیات فوق توانسته است بدیلی را برای جهان

آینده عرضه نماید (راجر، ۱۳۹۴). جمهوری اسلامی ایران می‌تواند در نظم جهانی پساآمریکایی شکل‌دهنده این ایجاد توازن در جهان باشد. قرار نیست نظم جهانی پساآمریکایی همان‌گونه که چینی‌ها می‌پسندند نظام چین‌محور باشد یا بر محور خواسته‌های روسیه استوار گردد. هر دو حالت برای ایران در قالب نظام سلطه بازتعریف خواهد شد. برای ایران در نظم جدید آنچه مهم است اصولی همچون استقلال، توقف فشارهای خارجی، تأمین ثبات و امنیت برای پیگیری پیشرفت و تعالی مادی و معنوی انسان، جهان‌عاری از ظلم و پر از قسط و عدل، احیای ارزش‌های الهی و انسانی است. پس محوریت پیگیری این مباحث می‌تواند با ایران باشد.

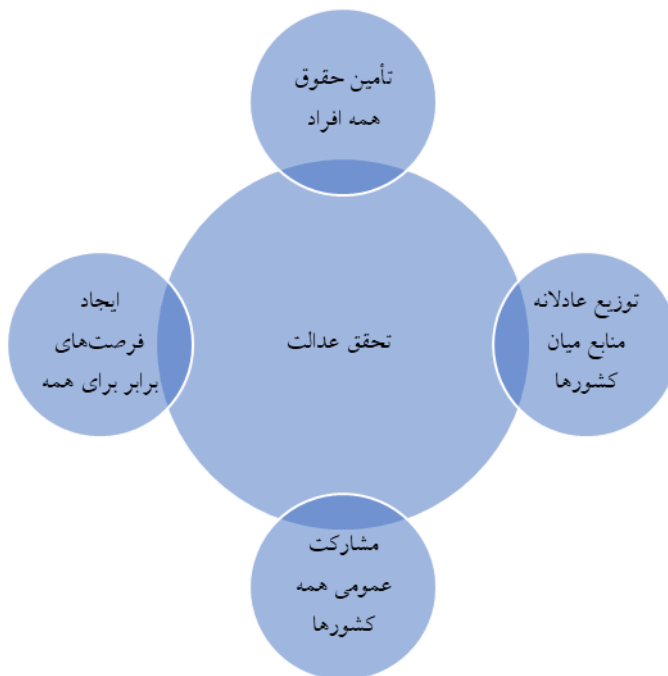
۵-۴. ایجاد نهادهای بین‌المللی جدید

یکی از راه‌های تضعیف گفتمان نظم غربی ضربه زدن به اضلاع مختلف این گفتمان است. نهادهای بین‌المللی شکل گرفته پس از جنگ سرد به‌طور کامل در راستای منافع آمریکا حرکت می‌کنند. آن‌ها می‌کوشند نظم غربی را بازتولید نموده و ساختارهای سلطه را حفظ نمایند. از هم گسیختن این نهادها و ایجاد نهادهای جدید در بخش‌های مختلف اقتصادی و سیاسی می‌تواند بسترساز شکل‌گیری نظم جهانی پساآمریکایی باشد. قدرت‌های بزرگ نوظهور همچون چین و هند، انگیزه‌های قوی برای شکل دادن چنین نهادهایی دارند. گروه بریکس و سازمان همکاری شانگهای از جمله این نهادها هستند که در صورت تقویت می‌توانند به سازمان‌های فراگیرتر تبدیل گردند. ایران باید حضور خود در این سازمان‌ها را تقویت نموده (نامدار و ضمیریان، ۱۳۹۱: ۸۸) و در جهت اصلاح ساختار سازمان ملل گام‌های لازم را بردارد.

۶. گفتمان نظم عدالت‌محور

نظم هویت‌محور اگرچه مفید و سودمند است، اما به نظر می‌رسد در راستای بیانیه گام دوم انقلاب نمی‌تواند مقصد نهایی ایران باشد. آنچه غایت نظم جهانی مطلوب ایران است نظام عدالت‌محور است (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲). نظم عدالت‌محور به معنای سیستمی است که در آن اصول عدالت، انصاف و برابری در تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی و

سیاسی حاکم باشد. این نوع نظم به دنبال ایجاد شرایطی است که در آن همه اعضای جامعه بین‌الملل بتوانند حقوق خود را استیفا نمایند و از فرصت‌های برابر برای پیشرفت و توسعه بهره‌مند شوند. برخی از دال‌های گفتمان نظم عدالت‌محور عبارتند از: تأمین حقوق همه افراد، توزیع عادلانه منابع میان کشورها، مشارکت عمومی همه کشورها و ایجاد فرصت‌های برابر برای همه.

شکل ۲: گفتمان نظم جهانی عدالت‌محور

منبع: نویسنده، ۱۴۰۴

۱-۶. تأمین حقوق همه افراد

در اسلام، عدالت نه تنها به‌عنوان یک فضیلت اخلاقی، بلکه به‌عنوان یک ضرورت اجتماعی مطرح می‌شود. قرآن و احادیث نبوی بر لزوم برقراری عدالت در میان مردم تأکید دارند و این اصل به‌عنوان مبنای حقوق بشر اسلامی شناخته می‌شود. گفتمان نظم

عدالت‌محور براساس احترام به حقوق افراد بنا شده است و تلاش می‌کند تا حقوق تمامی افراد، بدون توجه به نژاد، جنسیت، مذهب یا وضعیت اجتماعی، رعایت شود. در حال حاضر آنچه به‌عنوان حقوق بشر از آن یاد می‌شود بیش از آنکه در دستورکار سیاست‌گذاری رهبران جهان برای پیگیری قرار داشته باشد بهانه و بستری برای مداخلات خارجی در امور کشورهای اسلامی و غرب آسیا قرار گرفته است (Abootalebi, 2024: 102). دولت‌های غربی حتی در برقراری حقوق شهروندان خود فارغ از مسائل تبعیض نژادی، زبانی و مذهبی دارای مشکل هستند و این مسئله با به قدرت رسیدن جریان راست افراطی در اروپا و آمریکا در حال تشدید شدن است (See: Rattansi, 2020).

۲-۶. توزیع عادلانه منابع میان کشورها

در گفتمان نظم عدالت‌محور، منابع اقتصادی و اجتماعی به‌طور عادلانه توزیع می‌شوند. این امر شامل دسترسی برابر به آموزش، بهداشت و فرصت‌های شغلی است. توزیع عادلانه منابع تأثیرات و پیامدهای مهمی در عرصه جامعه و نظام بین‌الملل به همراه خواهد شد. برخی از این آثار و پیامدها عبارتند از: ۱. کاهش نابرابری‌ها و تبعیض‌ها؛ ۲. کمک به رشد اقتصادی و توسعه پایدار (بخشی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۱۹-۱۲۲)؛ ۳. تقویت روابط بین‌المللی و همبستگی میان ملت‌ها؛ ۴. حفاظت از اکوسیستم‌ها و تنوع زیستی و جلوگیری از تخریب محیط زیست؛ ۵. کاهش احتمال بروز جنگ‌ها و منازعات و تحقق صلح و ثبات بیشتر در سطح جهان.

۳-۶. مشارکت عمومی همه کشورها

گفتمان نظم عدالت‌محور به مشارکت فعال شهروندان در فرایندهای تصمیم‌گیری اهمیت می‌دهد. آنچه در حال حاضر در صحنه نظام بین‌الملل وجود دارد این است که تصمیم‌گیری‌های مهم سیاسی در قالب اجلاس‌هایی همچون جی.۷، گروه ۲۰، شورای امنیت سازمان ملل و یا دیدار رهبران کشورهای قدرتمند غربی بدون مشارکت و نظرخواهی از دیگر کشورها اتخاذ می‌شود. در این تصمیم‌گیری‌ها حتی در صحن سازمان ملل دولت‌های ضعیف و متوسط که بخش عمده تشکیل‌دهندگان این سازمان‌های جهانی

هستند، مشارکتی ندارند (چامسکی، ۱۳۹۷). نظم عدالت‌محور بین‌المللی دنبال خروج از این وضعیت و وزن برابر دادن به کشورها برای اداره امور جهان طبق اصول اخلاقی و انسانی است.

۶-۴. ایجاد فرصت‌های برابر برای همه

آنچه شکل‌دهنده گفتمان نظم جهانی آمریکایی در بُعد اقتصادی است، اصل تجارت آزاد است. اصلی که نتیجه آن انحصار قدرت و ثروت در دست گروهی از کشورهای جهان ذیل عنوان «شمال» در برابر کشورهای فقیر ذیل عنوان «جنوب» است. شمال مرکز انحصار ثروت و وجود انواع شرکت‌های بزرگ بین‌المللی، کارتل‌ها و تراست‌هایی است که سرنوشت اقتصادی دیگر کشورها را در دست خود گرفته‌اند. در چنین نظام اقتصادی فرصت‌های برابر برای همه کشورها وجود ندارد. سرنوشت بسیاری از آنان از قبل تعیین شده است و محکوم به این هستند که توسعه نیافته باقی بمانند (Siddiqui, 2023: 1-3). چنین شرایطی در اسلام مورد پذیرش نیست. زیرا خداوند منابع را به صورت برابر در سراسر زمین توزیع نموده و فرصت‌هایی برابر برای توسعه و تعالی انسان‌ها فراهم ساخته است (میرآخور و عسکری، ۱۳۹۴: ۲۴۵-۳۱۹). فرصت‌هایی که با زور از برخی از این دولت‌ها سلب شده است. پس نظم جهانی عدالت‌محور دنبال تغییر دادن این وضعیت است. چنانکه آیات مختلف قرآن کریم بر این امر تأکید دارند. خداوند در آیه ۱۹ سوره حجر می‌فرماید: «وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ» و در آیه ۲۵ سوره حدید نیز رسالت پیامبر را این‌گونه تعریف نموده است: «وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ». این آیات بیانگر این است که یکی از اهداف اصلی رسالت پیامبران، برقراری عدالت و قسط در جامعه بشری است.

۷. نتیجه‌گیری

آمریکایی‌ها عادت کرده‌اند که خود را برتر، شکست‌ناپذیر و ملتی استثنایی بدانند. آن‌ها برای خود فضیلت‌هایی قائل هستند که دیگران را فاقد آن می‌شمرند. همین نگاه در

بلندمدت به این کشور ضربه خواهد زد. آنچه از یک دهه پیش به این سو آغاز شده و بسیاری از نظریه‌پردازان بر آن تأکید دارند، این است که روند افول آمریکا آغاز شده و این کشور نیز به سرنوشت سایر ابرقدرت‌های پیشین دچار خواهد شد. سرعت و زمان تحقق این افول به دو چیز بستگی دارد: نخست، استراتژی رقبا و مخالفین آمریکا و دوم، سیاست‌های کاخ سفید. هرچقدر میزان خطاهای سیاسی، نظامی و اقتصادی آمریکا در جهان بیشتر شود و رقبا استراتژی منسجم و هماهنگی را برای ضربه‌زدن به قدرت مستقر در پیش گیرند سرعت افول آمریکا بیشتر خواهد شد. برای بازیگرانی همچون ایران مهم‌تر از زمان تحقق افول آمریکا، برنامه‌هایی است که باید برای نظم جهانی پساآمریکایی در نظر گرفته شود. قطع به یقین برای ایران جانشینی چین یا هر قدرت دیگری به جای آمریکا نمی‌تواند گزینه مطلوب باشد. آنچه مهم است تحقق نظم عدالت‌محور بر جهان است. برای رسیدن به چنین نظم جهانی نیاز به گذار از نظم منفعت‌محور به هویت‌محور و سپس عدالت‌محور است. رسیدن به مرحله نهایی این نظم مستلزم همکاری‌های تاکتیکی و شراکت‌های راهبردی با بازیگرانی همچون چین، روسیه و قدرت‌های نوظهور است. اصولی همچون چندجانبه‌گرایی، نظام چندقطبی، عدم مداخله در امور دیگر دولت‌ها، حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشورها محورهایی است که ایران می‌تواند با رقبا و مخالفین آمریکا بر سر آن توافق داشته باشد؛ اما یک نکته را باید مورد تأکید قرار داد و آن اینکه هرگونه نظم قدرت‌محور یا منفعت‌محور که در آن عدالت، اخلاق، اصول انسانی، قانون و قواعد آمره نادیده گرفته شود نمی‌تواند از سوی ایران پذیرفته شود. هدف ایران به هیچ وجه مسلط ساختن چین یا روسیه بر سرنوشت جهان و بازگشت به عصر امپراتوری‌ها و تکرار فجایع و ظلم آن‌ها نیست. برای ایران، چین و روسیه خود بخشی از مشکل کنونی جهان هستند؛ اما از آنجاکه برای پایان دادن به سلطه آمریکا چاره‌ای جز ائتلاف با این دو کشور نیست نگاه به شرق در سیاست خارجی ایران اولویت و اهمیت پیدا می‌نماید.

فهرست منابع:

- آدمی، علی؛ سیده مهدیه قرشی (۱۳۹۴). *افول قدرت نرم آمریکا، شاخص‌ها و مؤلفه‌ها*، سیاست جهانی، شماره ۱۴، صص ۲۰۳-۲۴۰.
- ایکنبری، جی جان (۱۳۸۲). *تنها ابرقدرت، هژمونی آمریکا در قرن ۲۱*، ترجمه عظیم فضلی‌پور، تهران، موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- باقری دولت‌آبادی، علی؛ حسین فخرائی (۱۳۹۶). *آسیب‌شناسی صدور انقلاب اسلامی ایران به اروپا بر اساس نظریه گفتمان*، مطالعات راهبردی سیاست بین‌الملل، دوره ۱، شماره ۲، صص ۶۳-۹۱.
- باقری دولت‌آبادی، علی؛ محسن شفیعی سیف‌آبادی (۱۴۰۰). *سیاست خارجی ایران از ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۰: نگاهی از درون*، تهران، تیسار.
- باقری دولت‌آبادی، علی (۱۳۹۹). *نقش شهید سلیمانی در طراحی هندسه قدرت ایران و برهم زدن محاسبات آمریکا در غرب آسیا (۲۰۰۱-۲۰۲۰)*، دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب، تهران، دوره ۲، شماره ۳۳، صص ۱-۲۴.
- باقری دولت‌آبادی، علی (۱۴۰۳). *افول آمریکا و ظهور چین: ارزیابی بر اساس شاخص‌های سنتی و فناوریانه قدرت*، مطالعات راهبردی آمریکا، سال ۴، شماره ۱۶، صص ۶۹-۱۰۵.
- بخشی، قدسیه؛ مؤمنی، فرشاد؛ تیمور محمدی (۱۴۰۲). *بررسی تحولات اندیشه‌ای پیرامون ارتباط و اثرات متقابل نابرابری و رشد و دلالت‌های آن برای اقتصاد ایران*، مجلس و راهبرد، دوره ۳۰، شماره ۱۱۳، صص ۱۰۱-۱۳۷.
- بوزان، باری (۱۳۹۰). *ایالات متحده و قدرت‌های بزرگ سیاست جهانی در قرن بیست و یکم*، ترجمه عبدالمجید حیدری، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۷۸). *فرامدرنیسم و تحلیل گفتمان*، تهران، دفتر نشر و فرهنگ اسلامی.
- چامسکی، نوام (۱۳۹۷). *چه کسی بر جهان حکومت می‌کند؟*، ترجمه حسین جعفری موحد، تهران، نشر معارف.
- حقیقت، صادق (۱۳۸۵). *روشن‌شناسی در علوم سیاسی*، قم، مفید.

- خسروی، علیرضا؛ علی‌اکبر اسدی (۱۴۰۲). *نظم بین‌المللی و سناریوهای آینده*، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- دلیرپور، پرویز (۱۳۹۱). *زوال قدرت نرم ایالات متحده آمریکا*، مطالعات قدرت نرم، سال ۲، شماره ۷، صص ۴۵-۶۲.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ ذبیحی، رضا (۱۴۰۳). *ایران و نظم نوین جهانی؛ چالش‌ها و فرصت‌ها*، فصلنامه روابط خارجی، دوره ۱۶، شماره ۱، صص ۱-۲۶.
- راجر، سایمون (۱۳۹۴). *درآمدی بر اندیشه‌های سیاسی آنتونی گرامشی: هژمونی، انقلاب و روشنفکران*، ترجمه محمدکاظم شجاعی، تهران، سبزآن.
- ساعی، احمد؛ ترابی، قاسم (۱۳۸۹). *نظریه ثبات هژمونیک و بحران در نظام اقتصاد جهانی*، فصلنامه سیاست، دوره ۴۰، شماره ۴، صص ۱۴۳-۱۶۰.
- ساکس، جفری دیوید (۱۴۰۱). *سیاست خارجی جدید: فراتر از استثناگرایی آمریکایی*، ترجمه محمدرضا ملکی و فرزاد محمدزاده ابراهیمی، تهران، جهان سیاست.
- سلطانی، علی‌اصغر (۱۳۸۴). *قدرت، گفتمان و زبان*، تهران، نی.
- شفیعی‌فر، محمدرضا؛ رحمتی، رضا (۱۳۸۹). *سیاست تعاملی ضد نظام سلطه*، فصلنامه علمی مطالعات انقلاب اسلامی، سال ۷، شماره ۲۲، صص ۱۱-۴۴.
- فتاحی اردکانی، حسین (۱۳۹۸). *ظهور ترامپ و تأثیر آن بر کاهش قدرت نرم آمریکا*، مطالعات راهبردی بسیج، سال ۲۲، شماره ۸۲، صص ۱۵۹-۱۸۴.
- گالتونگ، یوهان (۱۴۰۰). *نظریه‌های تعارض، ترجمه مژگان دستوری و نجمه محمدخانی*، تهران، منشور صلح.
- گل محمدی ولی (۱۴۰۰). *گذار به نظام بین‌الملل پساآمریکایی و تحول در روابط راهبردی آمریکا با متحدان خاورمیانه‌ای (مطالعه موردی ترکیه)*، مطالعات راهبردی آمریکا، سال ۱، شماره ۱، صص ۷۵-۹۶.
- مارش، دیوید؛ جری استوکر (۱۳۷۸). *روش و نظریه در علوم سیاسی*، ترجمه هاجر یوسفی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- مرادی، حجت‌الله؛ حسین امانلو (۱۳۹۲). *افول قدرت نرم آمریکا*. *مطالعات عملیات روانی*، شماره ۳۷، صص ۱۳۵-۱۴۸.

- محمودی رجا، سید ذکریا؛ باقری دولت‌آبادی، علی؛ راوش، بهنام (۱۳۹۷). بررسی محور مقاومت و آینده نظام سلطه با استفاده از نظریه نظام جهانی، مطالعات بیداری اسلامی، سال ۷، شماره ۱۴، صص ۷-۲۸.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۴/۰۶). پیام به حجاج بیت‌الله الحرام.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۰۲/۰۶). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۶/۲۰). بیانات در دیدار با مردم سیستان و بلوچستان و خراسان جنوبی.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۲/۰۱/۱۵). بیانات در دیدار با مسئولان نظام.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۸/۰۳/۰۱). بیانات در دیدار با جمعی از دانشجویان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۴۰۱/۰۸/۱۱). بیانات در دیدار با دانش‌آموزان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷/۱۱/۲۲). بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۶/۰۸/۱۴). بیانات در دیدار با جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۷۴/۰۸/۱۰). بیانات در دیدار با جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۳/۰۴/۰۱). بیانات در دیدار با جمعی از مسئولان جهاد دانشگاهی.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۶/۰۲/۱۲). بیانات در دیدار با جمعی از کارگران و معلمان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷/۰۸/۱۲). بیانات در دیدار با جمعی از دانش‌آموزان و دانشجویان.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۹/۰۸/۱۳). بیانات در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت سالروز ولادت پیامبر اعظم (ص) و امام صادق (ع).
- مقدمی، محمدتقی (۱۳۹۰). نظریه تحلیل گفتمان و لاکلا و موفه و نقد آن، فصلنامه معرفت فرهنگی و اجتماعی، سال ۲، شماره ۲، صص ۹۱-۱۲۴.

- میرآخور، عباس؛ عسکری، حسن (۱۳۹۴). *اسلام و مسیر توسعه انسانی و اقتصادی*، ترجمه علی باقری دولت‌آبادی، قم، دانشگاه مفید.
- نامدار، مظفر؛ ضمیریان، محمد حسین (۱۳۹۱). *سیاست تعاملی ضد نظام سلطه در روابط بین‌الملل: رهیافتی به مبانی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قواعد فقیه فقه سنتی*، رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، شماره ۳۰، صص ۱۶۷-۱۹۲.
- نای، جوزف (۱۳۸۷). *قدرت نرم*، ترجمه محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق^(ع) و پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج.
- نجفی سیار، رحمان (۱۴۰۲). *نظم بین‌المللی درحال گذار و پیامدهای آن برای جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه روابط خارجی، دوره ۱۵، شماره ۳، صص ۸۴-۱۱۲.
- والرشتاين، امانوئل (۱۴۰۰). *نظام جهانی مدرن*، ترجمه سناءالدین سراجی جهرمی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- Abootalebi, Ali A. (2024). *Global Politics Reader: Themes, Actors and Issues*, U.S, Cognella.
- Aziz, Maha Hosain (2019). *Future World Order*, UK, Independently Published.
- Brooks, Stephen G. & William C. Wohlforth (2015). "The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-First Century", *International Security*, Vol. 40, No. 3, pp. 7-53.
- Cagaptay, Soner (2025). *How Turkey Moved East*, Foreign Affairs, January, <https://www.foreignaffairs.com/united-states/how-turkey-moved-east>
- Cube, Courtney, Lubold, Gordon (2025). *Trump operation against Houthis cost more than \$1 billion*, NBC News, May 8, <https://www.nbcnews.com/politics/national-security/trump-operation-houthis-cost-1-billion-rcna205333>
- Fulton, J. (2018). *China's Changing Role in the Middle East*, Atlantic Council, Atlantic Council, June 5, 4. <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/china-s-changing-role-in-the-middle-east-2/>.
- Galtung, Johan (2009). *The Fall of the US Empire - And Then What?* Germany, Transcend University Press.
- Gauttam, Priya; Singh, Bawa; & Jaspal Kaur (2020). "Covid-19 and Chinese Global Health Diplomacy: Geopolitical Opportunity for China Hegemony?" *Millennial Asia*, Vol.3, pp. 318-340.
- Gencturk, Ahmet (2025). *Trump's remarks about Greenland, Panama message to China, rather than hostile claims: Italian premier*, Anadolu Agency, 9 January, <https://www.aa.com.tr/en/world/trump-s-remarks-about-greenland-panama-message-to-china-rather-than-hostile-claims-italian-premier/3445938>
- Gewirtz, Paul (2024). *China, the United States, and the future of a rules-based international order*, Brookings, 22 July, <https://www.brookings.edu/articles/china-the-united-states-and-the-future-of-a-rules-based-international-order/>

- Gilpin, Robert (1987). *The Political Economy of International Relations*, Princeton, Princeton University Press.
- Haass, Richard (2008). *The Age of Nonpolarity, What will Follow U.S Dominance*, *Foreign Affairs*, Vol.87, No.3, pp.44-56.
- Hulme, M. P., Gartzke, E. (2021). *The Tyranny of Distance: Assessing and Explaining the Apparent Decline in US Military Performance*, *International Studies Quarterly*, Vol.65, No.2, pp. 542-550.
- Ikenberry, G. John (2011). "The Future of the Liberal World Order: Internationalism After America." *Foreign Affairs*, Vol. 90, No. 3, pp. 56–68.
- Kabi, D. B. (2002). *Non-Aligned Movement and the New World Order*, *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol.63, pp.1161–1169.
- Kagan, Robert (2009). *The Return of History and the End of Dreams*, New York: Knopf Doubleday Publishing Group.
- Keohan, Robert (1989). *International Institutions and State Power: Essay in International Relations Theory*, Boulder, Westview Press
- Keohane, Robert O. (1981). *After Hegemony: Cooperation and Discord in World Political Economy*, Princeton, Princeton University Press.
- Mearsheimer, John J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*, New Haven. CT,: Yale University Press.
- Nassel, Suzanne (2004). "Smart power," *Foreign Affairs*, March/April. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2004-03-01/smart-power>
- NDTV World (2024). *Why US University Students Are Protesting And What Are Their Demands*, *NDTV World*, 24 April, <https://www.ndtv.com/world-news/explained-why-us-university-students-are-protesting-against-israel-hamas-war-in-gaza-5510704>
- Nye Jr, J.S. (2019). "The Rise and fall of American Hegemony from Wilson to Trump", *International Affairs*, Vol. 95, No.1, pp.63-80.
- Nye, Jr, J.S. (2018). *Donald Trump and the Decline of US Soft Power*, *Project Syndicate*, 6 february, <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-american-soft-power-decline-by-joseph-s--nye-2018-02>
- Nye, Jr, J.S. (2025). *How World Order Changes*, *ASPI*, April 2, <https://www.aspistrategist.org.au/how-world-order-changes/>
- O'Donnell, Lynne (2021). "What Went Wrong with Afghanistan's Defense Forces?" *Foreign Policy*, 11 August. <https://foreignpolicy.com/2021/08/11/taliban-afghanistan-defense-forces-army-militias-kabul/>
- Onge, Peter St. (2023). "Woke' Sanctions and Countries Abandoning the Dollar Will Ruin the World, Not Just U.S., *The Washington Times*, June 27, <https://www.washingtontimes.com/news/2023/jun/27/woke->
- Rattansi, Ali (2020). *Racism: A Very Short Introduction*, 2nd, Oxford, , Oxford Academic.
- Robertson, Peter (2024). *China's Military Rise: Comparative Military Spending in China and the US*. 17 December, <https://cepr.org/voxeu/columns/chinas-military-rise-comparative-military-spending-china-and-us>
- Robertson, Peter, Beaver, Wilson (2023). *China's Defense Budget Is Much Bigger Than It Looks*, *Foreign Policy*, September 19, <https://foreignpolicy.com/2023/09/19/china-defense-budget-militaryweapons-purchasing-power/>

- Stuenkel, Oliver (2016). Post-Western World: How Emerging Powers Are Remaking Global Order, UK: Polity.
- sanctions-and-countries-abandoning-dollar-wil
- Siddiqui, Rameen (2023). Global Politics of Unequal Development: Revisiting the North-South Divide, Modern Diplomacy, 7 April, <https://moderndiplomacy.eu/2023/04/07/global-politics-of-unequal-development-revisiting-the-north-south-divide/>
- The Supreme Leader (2015). To the Youth in Europe and North America, 22 January, The Office of The Supreme Leader, <https://www.leader.ir/en/content/12798/To-the-Youth-in-Europe-and-North-America>
- The Supreme Leader (2024). As the Page of History Is Turning, You Are Standing on the Right Side of It, The Office of The Supreme Leader, <https://english.khamenei.ir/news/10823/As-the-page-of-history-is-turning-you-are-standing-on-the-right>
- Walt, Stephen M. (2018). The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy, New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Witt, Michael A. (2017). "The Future World Order", Knowledge, January 2 <https://knowledge.insead.edu/economics/the-future-world-order-5115>
- Work, Robert O. & Greg Grant (2019). Beating the Americans at Their Own Game: An Offset Strategy with Chinese Characteristics, Center for a New American Society, <https://s3.amazonaws.com/files.cnas.org/documents/CNAS-Report-Work-Offset-finalB.pdf?mtime=20190531090041>.
- World Bank (2024). Top 15 Countries by GDP in 2024, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_value_desc=true
- Yi, Wang (2024). The Historic Step from Peaceful Coexistence To a Shared Future for Humanity, Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China, https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyxw/202407/t20240717_11455444.html
- Zegart, Amy (2024). The Crumbling Foundations of American Strength, Foreign Affairs, October, <https://www.foreignaffairs.com/united-states/crumbling-foundations-american-strength-amy-zegart>
- Zhou, Qian (2024). China-Saudi Arabia Ties: Trade, Investment, and Opportunities, Middle East Briefing, 26 December, <https://www.middleeastbriefing.com/news/china-saudi-arabia-ties-trade-investment-and-opportunities/>